

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉSI SZERZŐDÉSEK

MEGKÖTÉSE ÉS TELJESITÉSE

Szentandrás Lajosné IV. évf.

POLGÁRI JOGI TANSZÉK

A termelési szerződések kialakulásának rövid áttekintése.

A termelési szerződések rendszere a Szovjetunióban alakult ki. A Szovjetunió fejlődésének kezdeti szakaszán a szerződés célja volt, hogy elmélyítse a város és a falu közötti gazdasági kapcsolatot.

Az intervenciót követő évek nem voltak alkalmasak arra, hogy azonnal bevezessék a termelési szerződések rendszerét. A termelési szerződések a NEP-re való áttérés után jutnak szerephez. Először azok a vállalatok alkalmazták, amelyek közvetlenül érdekelve voltak a nyersanyag megszerzésében. Ezek a vállalatok előszerződéseket kötöttek a dolgozó parasztokkal, melyben kötelezték magukat, hogy megvásárolják a termelőktől a szerződésben megjelölt egész termékmennyiséget, a termelési költségekre viszont vetőmagot és előleget biztosítanak. A szerződés biztosította a vállalatok nyersanyag szükségletét, a termelő viszont értékesíteni tudta termékét. Elsősorban gyapotot termeltek termelési szerződésekkel. Közép - Ázsiában és a Kaukázuson túl.

A terményadó bevezetésével kiszélesült a termelési szerződések rendszerének érvényesülési köre s kiterjedt cukorrépára, lenre, kenderre. A termelési szerződés beleilleszkedett a tervgazdálkodás keretébe.

Az iparosítás időszakában újabb jogi szabályozást nyert a termelési szerződés. Kiterjesztik a hitelnyújtást. A mezőgazdaság kollektivizálásának időszakában a gabonafélékre is kiterjesztették a termelési szerződések körét. Szerződéseket nemcsak az egyéni gazdaságokkal kötöttek, hanem egész falvakkal, ez elősegítette a nagyüzemi utra való áttérést. Kötöttek több évre szóló termelési szerződéseket is.

A termelési szerződések megkötésének feladata idővel a földművesszövetkezetekre hárult. Később a kollektivizálás terjedésével a földművesszövetkezetek tevékenységének köre szűkült. A szerződéses termelés irányításába mindjobban bekapcsolódtak a gépállomások. Jogi szabályozás terén kimondták, hogy a termelési szerződések feltételeit a felek közös megegyezéssel sem módosíthatják, megszegésük büntetőjogi felelősséget von maga után.

Napjainkban a Szovjetunióban a szerződéses termelés mindinkább ipari növényekre korlátózódik, és alanya termelői oldalon ma már döntően kolhoz.

Termelési szerződések kialakulása Magyarországon

Az ideiglenes kormány rendelkezett az ipari növények termeléséről. Jellemző erre az időszakra, hogy azok a termelők, akik 1944-ben cukorrépat termeltek kötelesek voltak 1945-ben is azt termelni, a termeltető vállalat nem tagadhatta meg a termelési szerződés megkötését, ha pedig ezt megtette köteles volt az elmaradt hasznot megtéríteni. Ezzel párhuzamosan folyt a vetőmag szerződéses termelése is. Ez a szerződéstípus nem nevezhető termelési szerződésnek, az erről szóló jogszabályok is adásvételről beszélnek. Ugyanis növekedett az áruforgalom, viszont a tervgazdálkodásról különösen a mezőgazdaság területén még ebben az időben nem lehet beszélni.

A termelési szerződések 1947-re továbbfejlődtek. A termelők és termeltetők köre nem volt meghatározva, viszont kimondták, hogy a

szerződés érvényességéhez írásba foglalás szükséges. A szóban kötött szerződés érvénytelen. Büntetőjogi szankciókat szabtak ki meghatározott esetekre pl. akkor, ha a termeltető a termelőre nézve hátrányos feltételeket kötött ki. 1948-ra már pontos megállapítást nyert a termelők és a termeltetők köre.

Termelő lehetett : 1./ Földművesszövetkezet.

2./ ennek tagjai,

3./ dolgozó parasztok.

Termeltető körének meghatározását a kormány magának tartotta fenn. A szerződéses termelés sel termelt növények végrehajtás alól mentesek voltak. Ez az intézkedés a rendeltetésszerű felhasználást biztosította, megakadályozta, hogy az eredeti célját eltérően kerüljön felhasználásra a megtermelt növényfeleség.

1952-53-ra jelentős változást a területmentesítés jelentett, gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a leszerződött terület mentesül a beszolgáltatás alól. 1952-53-ra biztosítani kellett azt, hogy a termelési szerződéseket a dolgozó parasztok számára gazdaságossá tegyék, valamint a szerződések megkötésénél a teljes önkéntességet.

Az 50/1955. sz. r. megszüntette a termelőszövetkezetekkel kötött szállítási szerződéseket. A minőségileg magasabb fokot elért termelők a többlet beszolgáltatás után jutalomban részesültek. Megváltozott a kötbér érvényesítésének a lehetősége is, csak akkor lehetett érvényesíteni, ha a leszerződött területet : 1/ nem veti be, 2.. engedély nélkül kiszántja, 3./ vagy nem adja át a leszerződött terület termelőségét.

Az akadályközlési kötelezettség elmulasztásával kapcsolatban az 1958. évi 17 tvr. jogkövetkezményeket ír elő. A feleket ilyen esetekben kötbér szankció terheli.

Jelenlegi gazdasági életünkben igen nagy szerepe van a termelési szerződéseknek, segítséget nyújt a lakosság ellátásához, a népgazdaság

nyersanyagszükségletének kielégítéséhez, valamint a külkereskedelmi kötelezettségek teljesítéséhez.

A termelési szerződéseket először átfogóan 1958. 17 tv. szabályozta, amit az 1960. II. tv. a Ptk. hatályon kívül helyezett. A Ptk. a termelési szerződések vonatkozásában is az alapvető elvi jellegű kérdések rendezését tartalmazza. A további kérdések szabályozását a 24./1960. Korm. sz. rendelet oldotta meg, amelynek alkalmazásánál is figyelemmel kell lenni a Ptk. általános szabályaira.

A termelési szerződés és a polgári jog egyéb szerződési típusainak összehasonlítása

Először összehasonlítom a termelési és a polgári jog egyéb szerződéseit, különös figyelemmel arra, hogy önálló szerződéstípusnak tekinthető-e a termelési szerződés, továbbá arra, hogy a polgári jog körébe, vagy egyéb jogság körébe tartozik-e.

MEDVE ZSIGMOND : « A mezőgazdasági termelési szerződések a gyakorlatban » c. munkájában legnagyobb hiányosságának tartom, hogy nem foglalkozik a termelési szerződések és az egyéb szerződések összehasonlításakor a terv, illetve a szállítási szerződésekkel, mivel mindkét szerződéstípus számos vonatkozásban azonos elveket tartalmaz.

Mindkét szerződésnek alapvető elve a tervszerű termelés. A növénytermelési szerződések fő feladata a tervszerű termelés és a mezőgazdasági termelés befolyásolása, melynek során biztosítják a mezőgazdasági termékekkel történő rendszeres ellátást, valamint a termelők felé nevelő és szakmai fejlesztő tevékenységet fejtenek ki. Csak egyik fél, mégpedig a termeltető tervkötelezett.

A szállítási szerződéseknél mindkét fél tervkötelezett. Ez szükségszerűen különbséget jelent a két szerződéstípus között. A termelési szerződések vonatkozásában nem érvényesül a kötelező jogérvényesítés esete a termelő részéről. A szállítási szerződések esetében mindkét felet kötelező jogérvényesítés terheli, mivel mindkét fél terv-

28.

kötelezett.

A termelési szerződések esetében a kötelező jogérvényesítés hiánya azzal magyarázható, hogy az egyénileg dolgozó parasztokat nem lehet kötelezni jogaik érvényesítésére, mivel ezt nem lehetne mással szankcionálni, mint azzal, hogy az érvényesíteni nem kívánt jogosultságát elveszti. A termelési szerződés számos vonatkozásban tartalmazza az adásvétel és a vállalkozás elemeit. A szerződéstípusoknak fogalmi eleme a tulajdonjog átruházása.

A termelőt a tulajdonjog átruházásának kötelezettsége, a termeltetőt pedig átvételi kötelezettség és pénzbeli ellenszolgáltatás kötelezettsége terheli.

Adásvételi szerződés tárgya általában minden forgalomképes dolog lehet, a termelési szerződésé nem, hanem csak a szerződésben meghatározott terület össztermése.

Adásvételi szerződés esetében az eladó előzetes munkálatokat nem köteles végezni, ezzel szemben a termelési szerződések esetében szükséges bizonyos előkészületi cs. elemények kifejtése pl. talaj-előkészítés, vetés stb., ezek elmulasztása meghatározott esetekben kötbérfizetési kötelezettséget von maga után.

A vállalkozási szerződés esetében a vállalkozó valamely munkával elérhető eredmény létrehozására, a megrendelő pedig díj fizetésére vállal kötelezettséget. A főkötelezettség a munkával elérhető eredmény létrehozása. A vállalkozási szerződésben a vállalkozó meghatározott díjat kap, a termelési szerződések vonatkozásában viszont a terménynek megfelelő értéket.

MEDVE, a már idézett könyvében, a vállalkozási szerződéstől való elválasztás egyik ismérveként a bizonyosfoku együttműködést jelöli meg. Itt szerintem ez nem szerencsés megfogalmazás, mivel nem csak bizonyosfoku együttműködésről van szó, hanem a legszorosabb együttműködésről s ezt tartom az elválasztás egyik legfontosabb ismérvének.

Éppen ez a szoros együttműködés a legfontosabb momentum, amely elválasztja a termelési szerződést az egyéb szerződésektől és emeli sui generis szerződéssé a termelési szerződéseket. A szerző nem tulajdonít megfelelő jelentőséget az együttműködési kötelezettségnek, holott ez mindkét felet terheli és az egész szerződési folyamatot áthatja. Bizonyosfokú együttműködési kötelezettség a vállalkozásnál is megvan, itt azonban korántsem bír olyan jelentőséggel, mint a termelési szerződések vonatkozásában, tehát nem csupán árnyalati különbségről van szó.

Formailag hasonló a termelési szerződés a kölcsönhöz is, mivel a termeltető vállalat által a termelő részére adott előleg kölcsönnek tekintendő. A hasonlóság azonban csak formai, mivel az előlegre nem lehet feltétlenül a kölcsön szabályait alkalmazni.

Problémát okozhat az a kérdés, hogy a termelési szerződés nem más jogába tartozik-e. Problémát a mezőgazdasági termelészövetkezetekkel megkötött termelési szerződések jelentenek. A bírónak ilyen esetekben figyelembe kell venni a termelészövetkezeti joganyagot is. A termelészövetkezeti jogviszonyok két irányúak: külső és belső jogviszonyok. Termelési szerződések esetében a termelészövetkezet harmadik személyekkel kerül jogviszonyba, tehát a termelési szerződések vonatkozásában a külső jogviszonyok egyik megnyilvánulási formájáról van szó. A termelészövetkezet számos jogviszonyban a mintaalapszabály rendelkezései alapján szerepelhet alanyként polgári jog, vagy pénzügyi jogi jogviszonyokban is. Ez a helyzet a termelési szerződéseknél is, amikor a termelészövetkezet a termelési szerződések alapján polgári jogi jogviszony alanya lesz.

A termelési szerződéseket a polgári jog körébe tartozóknak kell tekinteni, mivel itt is az egyenjogúság és a mellérendeltség elve nyilvánul meg.

A Ptk. XXXVI. fejezetében a termelési-, terményértékesítési-, és

az állatnevelési- és hizlalási szerződéseket szabályozza.

Növénytermelési szerződés alapján a termelő meghatározott területen meghatározott növények termelésére és a termelt növények, növényrészek, vagy növényi termékek átadására, a termeltető pedig a szerződésből folyó közreműködésre és a termés átvételére, valamint ellenértékének megfizetésére vállal kötelezettséget.

A növénytermelési szerződés a gyakorlatban leginkább előforduló szerződéstípus, legfontosabb sajátossága, hogy a termelő a leszerződött terület egész termésének a szolgáltatására köteles. Tipikusan zártfajú kötelemről van szó.

Állatnevelési és hizlalási szerződés alapján a tenyésztő illetőleg az állattartó fajta és mennyiség szerint meghatározott állatok nevelésére vagy hizlalására, valamint az általa nevelt vagy hizlalt állatok átadására, a megrendelő pedig a szerződésből folyó közreműködésre, valamint az állatok átvételére és ellenértékük megfizetésére vállal kötelezettséget. A szerződés érvényességéhez a minőség meghatározása is szükséges.

Terményértékesítési szerződés alapján a termelő meghatározott mennyiségű magatermelte termény, vagy termék átadására, a vevő pedig ezek átvételére és ellenértékük megfizetésére vállal kötelezettséget.

Az állatnevelési és hizlalási szerződéseknek különleges vonása, hogy az átadásra kerülő állat minőségét meg kell határozni. Ez a szerződés érvényességének a feltétele.

A terményértékesítési szerződés több vonatkozásban mutat hasonlóságot a növénytermelési szerződésekkel, azonban eltér tőlük abban, hogy nélkülözi azt a fokú együttműködést a felek között, amely a termelési szerződésben érvényesül. A terményértékesítési szerződések vonatkozásában a termelő mindig bizonyos termék vagy termény átadására, nem pedig meghatározott terület össztermésére vállal kötele-

z eltséget.

Mindhárom szerződésfajtánál kiemelkedő a termeltető átvételi kötelezettsége, amely nagy biztonságot jelent a termelő vonatkozásában.

A termelési szerződések alanyai, megkötése és módosítása

A termelési szerződések alanyai termelői /tenyésztői/ oldalon:

1./ mezőgazdasági termelészövetkezet, 2./ mezőgazdasági termelészövetkezeti csoport, 3./ termelői szakcsoport, 4./mezőgazdasági társulás, 5./ mezőgazdasági szakszövetkezet, 6./ egyéni termelő.

Mezőgazdasági termelészövetkezetet, termelészövetkezeti csoportot az elnök képviseli a termelési szerződések megkötésénél. Jelentősebb szerződések jóváhagyásáról a közgyűlés dönt.

Problematikus az az eset, ha a termelészövetkezeti elnök megkötö a termelési szerződést és azt a tagság nem hagyja jóvá. Ilyen esetben általában jóhiszemű álképvisellel találkozunk. Vizsgálni kell, hogy az álképviselő szabályai az egész szerződésre beállnak-e, vagy csupán a túllépett részre, ennek ugyanis a kártérítés mértékének meghatározásánál van jelentősége. Termelői szakcsoport társaságnak tekintendő a földművesszövetkezet tagjai alapítják egyes különleges termelési ágakon belül. Képviselőtében az intéző bizottság jár el, az köti meg a termelési szerződéseket, a bíróság előtt azonban a szakcsoport valamennyi tagja perbenállónak tekintendő.

Termeltetőként csak erre jogosult tervkötelezett szocialista szervezet szerepelhet. A termeltető megbízást adhat arra, hogy a földművesszövetkezetek, illetőleg az alkalmazásukban álló más személyek nevében termelési szerződést kössenek.

A termelési szerződéseknél a termelő oldalán gyakran történhet változás, annak következtében, hogy a termelő mezőgazdasági termelészövetkezet tagja lesz. A termelési, illetőleg terményértékesítési szerződések érvényét nem érinti, ha a szerződést megkötő egyéni termelő a szerződés teljesítése előtt a szövetkezetbe lép. Növénytermelési szer-

32.

zódések vonatkozásában, ha az egyéni termelő termelőszövetkezeti tag lesz, a növénytermelési szerződésen alapuló jogok és kötelezettségek a termelőszövetkezetre hárulnak át.

Azonban a termelőszövetkezet és a tag megállapodhatnak abban, hogy a szerződést a belépő egyénileg teljesíteti abban az esetben, ha a belépő a szerződést háztáji gazdaságából tudja teljesíteni, vagy ha a termelőszövetkezet hozzájárul ahhoz, hogy a belépő termelő a leszerződött terményt a bevitt földterületről egyénileg takarítsa be.

A termelőszövetkezet a növénytermelési illetve terményértékesítési szerződésektől a belépéstől számított 30 napon belül írásban elállhat, ha a termelési adottságai a szerződés teljesítését nem teszik lehetővé. Nem állhat a termelőszövetkezet az elállás lehetőségeivel, ha a belépő tagtól a szerződés feltételei szerint már bevetett földterületet vett át.

Más a helyzet az állatnevelési és hizlalási szerződések vonatkozásában. Az egyénileg kötött állatnevelési és hizlalási szerződésből eredő kötelezettségek teljesítéséért a termelőszövetkezetbe belépő továbbra is egyénileg felelős és a szerződést háztáji gazdaságából köteles teljesíteni. Ezeknek a tagoknak a háztáji gazdasága a törvényes mértéket meghaladhatja. Nem lehet ezt alkalmazni abban az esetben, ha a termelőszövetkezet a kötelezettségek teljesítését a tag belépésétől számított 15 napon belül átvállalja.

Tehát különbség található az állatnevelési illetőleg hizlalási szerződések és a növénytermelési szerződések vonatkozásában abban az esetben, ha a termelő, illetőleg a tenyésztő termelőszövetkezeti tag lesz. Növénytermelési szerződések esetében a termelőszövetkezet a szerződésből folyó kötelezettséget automatikusan átvállalhatja, az állatnevelési, illetőleg hizlalási szerződések esetében viszont a tenyésztő tartozik a szerződést teljesíteni a termelőszövetkezetre nem száll át automatikusan a teljesítési kötelezettség, de a felek ebben megállapodhatnak.

A szerződés érvényességéhez az írásbeli forma szükséges. A

szerződést szerződésminta alapján kell megkötni. A megkötött szerződés megszüntetése, vagy felbontása ugyancsak írásbeli formát igényel. Abban az esetben, ha a termelő, termelőszövetkezetbe lép a termelőszövetkezet a belépéskor köteles jegyzőkönyvet felvenni a szerződések átvállalásáról, több tag együttes belépése esetén pedig közös jegyzőkönyvbe kell foglalni az átvállalt szerződéseket. Véleményem szerint, ha a jegyzőkönyvbe foglalást a termelőszövetkezet elmulasztotta a kötelezettség átvállalása - megállapodás alapján - megvalósul, s a kötelezettség alól a tsz. pusztán azért nem szabadul, mert az írásbefoglalás elmaradt.

A Ptk. általános szabályai szerint ugyanis saját felróható magatartása miatt előnyökhöz senki sem juthat, márpedig az írásbefoglalás az idevágó szabályok szerint a termelőszövetkezet kötelezettsége.

A szerződés átvállalására vonatkozó kötelezettségek nem vonatkoznak a belépést megelőző gazdasági évre kötött szerződések teljesítésére. Ilyen esetekben a hátralékos kötelezettségeket a szerződés kötő felek rendezik.

MEDVE ZSIGMOND álláspontja szerint a szerződés elsődleges jogalánya az állam, közvetett alanyai az illetékes minisztériumok, a szerződést megkötő vállalat másodlagos végrehajtó szerv, illetőleg másodlagos jogalany. Ez a nézet elködösíti a vállalatok önálló felelősségét és a szerződések teljesítésében való önálló érdekeltiséget és a szerződéskötési felelősség lazulására vezetne.

A termelési szerződések kapcsán az államnak csupán gazdasági érdekeltiségéről lehetne beszélni. Azonban tekintve, hogy a szerződést megkötő vállalatok minden esetben állami érdekeket képviselnek helytelen lenne az államot elsődleges jogalanyként tekinteni. Ha ezt tennénk joggal lehetne ezt analóg módon a szállítási szerződésekre is vonatkoztatni s ez azt a visszás eredményt hozná, hogy gazdasági szempontok miatt a jogi megoldások figyelmen kívül maradnának.

Az írásbafoglalással kapcsolatban MEDVE ZSIGMOND azt a megállapítást teszi, hogy az írásbafoglalás elmulasztása nem teszi érvénytelenné a termelési szerződést, mivel ezzel a tervérdekek szenvednének csorábt. Ugyanakkor az akaratnyilvántartással kapcsolatban megjegyzi, hogy a szerződésnek a termelés egy későbbi szakaszán való megdöntése a népgazdaság szempontjából zavart nem okozna. Itt végeredményben saját magával kerül ellentmondásba, mikor az írásbafoglalás elmulasztása kapcsán a tervérdekek sérelmét kiküszöbölhetőnek tartja. A szerződés megkötése esetén nem lehet nélkülözni az írásbeli formát, amint erre a Ptk is rámutat, mert az írásbafoglalás biztosságot jelent mind a termelő, mind a termeltető részéről, továbbá garanciát arra nézve, hogy a termelő tisztában van a szerződési feltételekkel.

A felek jogai és kötelességei

A termelési szerződések körébe fokozott jelentősége van a reális teljesítés elvének, ugyanis nem kismértékben a termelési szerződések megvalósításától függ a mezőgazdaság területén a tervek teljesítése. Nem közömbös a népgazdaság számára, hogy a teljesítés megvalósul-e, vagy a szerződés helyébe kötbér vagy kártérítés lép. Kiemelkedő szerepe van a felek együttműködési kötelezettségének, amelynek fontos megnyilvánulási formája az akadályértesítési kötelezettség. Konkrét tartalma a reális teljesítés elvének, hogy a kötelezett természetben és ténylegesen tartozik teljesíteni pénzbeli eszközök felhasználásával egyik fél sem mentesülhet a kötelezettségek teljesítése alól. Ennek különösen nagy jelentősége van a termelési szerződések esetében.

A termelési szerződések teljesítésének helyére és idejére nézve elsősorban a szerződés kikötései tartalmaznak megfelelő utmutatást. Ennek hiányában a Ptk. általános rendelkezéseit kell figyelembe venni. A termelő idő előtt csak a termeltető előzetes beleegyezésével teljesíthet. Ez az eset általában nem tipikus. Gyakoribb annak előfordulása, hogy a termelő az előre meghatározott időben nem teljesít. Ezekben

az esetekben a teljesítési határidő módosításának közös megegyezéssel kell történni. Ugyanis az egyik fél egyoldalú akaratkijelentésével történő módosítást nem lehet hatályosnak tekinteni.

A Legfelsőbb Bíróság polgári kollégiuma már megelőzően és a Ptk. fenti rendelkezéseinek megfelelően arra az álláspontra helyezkedett, hogy termelési vagy állatnevelési szerződések esetében a termelő vállalat a szerződésben megállapított teljesítési határidőt egyoldalúan nem hosszabbíthatja meg. A teljesítési határidőnek ilyen egyoldalú meghosszabbításá a joggal való visszaélést igyekszik palástolni és az elkészült kötbérigény érvényesítését igyekszik pótolni.

A termelőnek a szerződésből folyó fő kötelezettsége, hogy úgy járjon el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A megkapott növényvédő szereket, természetbeni szolgáltatásokat rendeltetésüknek megfelelően köteles felhasználni. A leszerződött terület termését köteles termésében átadni.

A termelő az előlegként adott szolgáltatások értékének megfizetését nem tagadhatja meg azon az alapon, hogy azok a termés ellenértékéből nem fedezhetők. Itt tulajdonképpen arról van szó, hogy az időjárás viszontagságaitól függő kockázatot a termelő viseli. Ez nem vált ki ellenzést a termelők köréből sem, megegyezik a parasztság nézeteivel. Ellentétes rendelkezés csak szaporítaná a jogviták számát és a termelők gyakran hivatkoznának termés kiesésre, ami gyakori esetekben eredményezhetne visszaélést.

Problematikus még a termelési szerződések vonatkozásában az a tétel, hogy a szerződést a termelő fajta és mennyiség szerint meghatározott magatermelte dologgal köteles teljesíteni, de ha azt részben vagy egészben nem tudta teljesíteni, köteles-e a hiányzó dolgot mástól beszerezni. Lényegében itt a reális teljesítés alóli kivételről van szó, mivel a Ptk. a magatermelte szolgáltatást zártfajának tekinti.

Véleményem szerint ennek ellenére lehetőséget kell adni a termelőnek

lőnek arra, hogy a dolgot mástól beszerezze. Pl. ha a termelő termelési szerződést köt primőr salátára és látja, hogy ennek a napi piaci ára magasabb mint amit a termelési szerződés alapján a terményért kaphatna, inkább eladja terményét. Tehát a termelő inkább kifizeti a kötbért, és a kártérítést, sem mint a magatermelte áruból teljesítené. A magasabb áron való értékesítés folytán bőven fedezheti a kötbér és a kártérítés összegét. Ha viszont kötelezhetjük a termelőt arra, hogy a terményt mástól beszerezze nagy mértékben megszűnnének az ilyen irányu visszaélések. Természetes olyan kikötést kell érvényesíteni, hogy a termelő által mástól beszerezett dolog nem lehet gyengébb minőségű a magatermelte dolognál, ugyanis ennek hiányában sok visszaélés történhetne a termelők részéről. Ha a felek a szerződésben a minőséget nem határozzák meg, a termelő a forgalomban szokásos jóminőségű terménnyel köteles teljesíteni. Az állatnevelési és hizlalási szerződések esetében a minőség meghatározása nem maradhat nyitott kérdés. Ha a termelő jobb minőségű terméket ad át, jutalomban részesülhet. Itt nem árkülönbözetről van szó, ugyanis a jobbtermelésre való ösztönző elv jut kifejezésre.

A termeltető kötelezettségei lényegében két csoportra osztható. Az elsőbe sorolhatjuk a közreműködéssel kapcsolatos kötelezettségeket, a másodikba pedig a szerződés teljesítésével kapcsolatos kötelezettségeket.

A termeltető mindenekelőtt anyagi jellegű közreműködésre köteles. Ez kifejezésre juthat mind pénzübeli, mind természetbeni szolgáltatások nyújtásában. A termelő rendeltetésszerű használat esetén ezekért kamattal nem tartozik. A természetbeni szolgáltatások megnyilvánulhatnak általában növényvédőszeres, vetőmag, műtrágya stb. szolgáltatásában. A pénzübeli szolgáltatások célja az, hogy elősegítse a termelés megindítását.

Köteles a termeltető a szerződésben megállapított határidő letelte

után a termelővel elszámolni és a termelt áruk értékét megfizetni. Az előlegként nyújtott szolgáltatások értékének beszámítása mellett.

A termelőtő jogosult saját emberei, vagy megbizottjai útján a termelő tevékenységét ellenőrizni, valamint szakmai utbaigazításokat adni.

Felmerül a kérdés mi a helyzet abban az esetben, ha a termelő hibás szakmai utbaigazítást ad. Ilyen esetekben tekintve azt, hogy a termelők mezőgazdasági szakemberek általában figyelmzettetik a termelőt, a helytelen szakmai utbaigazításokra. A viták eldöntését jogszabályok által meghatározott szervekre bizzák. Ezen szervek döntését a termelő köteles figyelembe venni. Ha pedig a termelő ezeket nem veszi figyelembe, felel az ezekből következő károkért.

A termelési szerződések vonatkozásában is jelentősége van annak a szabálynak, hogy a jogosult a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül győződjék meg a teljesítés megfelelő voltáról, mivel az ezzel kapcsolatos mulasztás hatással van a szavatossági jogok érvényesítésére.

A teljesítés körébe problémát okoz annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a termelőnek a szerződésben vállalt kötelezettsége nem teljesítése esetén fordulhat-e olyan kéréssel a bírósághoz a termelőtő, hogy a bíróság a termelőt az előző évi termésből való teljesítésre kötelezze. Ezzel a kérdéssel az 501 és a 719-es polgári kollégiumi állásfoglalás foglalkozott amelyeket a Ptk. hatályonkivül helyezett.

A hatályonkivül helyezett 501. állásfoglalás szerint a termelési szerződésben vállalt kötelezettség nem teljesítése esetén a bíróság a termelőt a következő évi termékből való teljesítésre akkor kötelezheti, ha a felek ebben megállapodtak. A megállapodás hiányában a termelőt nem lehet a szerződéses termény kiadására kötelezni akkor, ha a szóbanforgó gazdasági évben neki fel nem róható okból a természetbeni teljesítés lehetetlenné vált. Ha a termelő neki felróható okból nem teljesít, a szerződés teljesítésére irányuló perben ilyen irányú kérelem esetén természetben kell teljesítésre kötelezni.

A hatályon kívül helyezett 719. állásfoglalás szerint, ha az állatnevelési, illetőleg hizlalási szerződésben vállalt kötelezettséget a termelésztő neki fel nem róható okból nem teljesítette, a szerződés teljesítésére irányuló perben őt ilyen irányú kérelem esetén természetbeni teljesítésre kell kötelezni mindaddig, amíg a szerződés szerint meghatározott fajú, mennyiségű és nemű állat van tulajdonában.

A szerződés ilyen esetben csak akkor hiúsul meg, ha a kötelezettnak már ilyen állat nincs a tulajdonában. A zártfaj körén belül a termelő természetben köteles teljesíteni.

Szerződésszegés

A termelési szerződések vonatkozásában a szerződésszegés számos esetével találkozunk. A termelési szerződések esetében a szerződésszegés szankciói azt a célt szolgálják, hogy ezek ne csak a közvetlenül sérelmet szenvedő félnek nyújtsanak elégtételt, hanem a szerződésszegőt a jövőben visszatartsák a szerződés megszegésétől és a szerződésből folyó kötelezettségek pontos betartására neveljék őket. Kifejezésre jut mind a reparatív, mind a preventív szemlélet.

Mint már a «Felek jogai és kötelezettségei» c. fejezetben említettem a termelési szerződések a népgazdaságnak fontos eszközei. A terv illetőleg termelési szerződések esetében eltérően a polgári jog egyéb szerződéseitől a szerződésszegés esetében nemcsak a szerződőfelek szenvednek kárt, hanem az egész népgazdaságra káros hatással lehet. A cél az, hogy a szerződésszegés következményei ne akadályozzák a tervek teljesítését. Jelenlegi viszonyaink között a szerződések jellege megváltozott, mindkét félnek kötelessége a szerződés teljesítését elősegíteni. Nem közömbös a termelési szerződések vonatkozásában, hogy a termeltető elfogadja-e a neki szerződési feltételeknek megfelelően felajánlott árut. Ugyanis ez nem kizárólag a termeltető érdeke. Ilyen esetekben az áru romlására vagy megsemmisülésére kerülhet sor, nem utolsósorban pedig a népgazdaság menetének bizonyos fokú megzavarása.

A kötelezettségek kötbér szankcióval vannak megerősítve. A termelési szerződéseknel, mint már a bevezető részben említettem nem található meg a kötelező jogérvényesítés tétele. Ugyanis a termelési szerződések népszerűségét nagyban csökkentené a parasztság előtt az a tény, ha a termeltető a jogszabályok által meg nem határozott esetekben is felléphetne kötbér követeléssel. Kötbért tehát csak a jogszabályok által meghatározott esetekben lehet érvényesíteni. Kogens szabályokról van szó. Ptk. arra az álláspontra helyezkedik a korábbi jogtól eltérően, hogy a pénztartozás késedelméhez nem fűződhet kötbér szankció, ennek következménye csak késedelmi kamat lehet. Ez adódik a Ptk. azon konstrukciójából, amely tilalmazza a törvényes kamaton felüli kamatkikötést. Ebből következik az is, hogy a kötbér formájában sem lehet a kamatmaximumra vonatkozó rendelkezést megkerülni. A következetes megoldás indokolja tehát azt, hogy e körben is a pénztartozás késedelmét ne kötbér, hanem késedelmi kamat szankcionálja.

A Ptk. 415. §./1/ bekezdés szerint a termeltető a következő esetekben köteles kötbért fizetni, ha: 1./ a természetbeni szolgáltatásokat nem, vagy késedelmesen juttatja el a termelőhöz, 2./ a termést illetőleg annak a szerződésben meghatározott részét nem veszi át, 3./ a termést, illetőleg annak a szerződésben meghatározott részét késedelmesen veszi át, 4./ késedelmesen számol el a termelővel.

A kötbérigényt csak meghatározott rövid időn belül, azaz a teljesítési határidő utolsó napjától számított 30 napon belül lehet érvényesíteni. Gyakran előfordul, hogy a vállalatok elkésnek a kötbérigény érvényesítésével és ilyen esetben a szerződést egyoldalúan a maguk részéről meghosszabbítják és azután érvényesítik kötbérigényüket. Előfordul azonban, hogy a kötbérigény érvényesítésével elkéselt vállalat a teljesítési határidőt egyoldalúan meghosszabbítja és a meghosszabbítás letelte után érvényesíti kötbér követelését.

A Szegedi Járásbíróság gyakorlatában fordult elő a következő jog-

eset.

Állatnevelési és hizlalási szerződés alapján az alperesnek december 10-ig 60 db kacsát kellett volna leadnia, December 1-ig 40 db-ot leszállított. A felperes január 20-án kelt ajánlott levélben értesítette az alperest arról, hogy vele szemben a le nem szállított mennyiségre vonatkozóan kötbérigényt kíván érvényesíteni. Az I. foku bíróság előtt a felperes azt adta elő, hogy az alperesnek a le nem szállított kacsák leszállítására december 31-ig halasztást adott. Az I. fokon eljáró bíróság az alperest 2300.- Ft. kötbér megfizetésére kötelezte.

Az ítélet ellen az alperes élt fellebbezéssel és kérte a kereset elutasítását, mivel a felperes a kötbérigény érvényesítéssel elkésett.

A megyei bíróság helyt adott az alperes keresetének és a felperes kötbérigény követelését elvetette.

A fellebbezési tárgyaláson tagadta az alperes, hogy a szerződésben kikötött teljesítési határidő meghosszabbítására vonatkozóan megállapodás jött volna létre, mert állítása szerint a baromfik elhullottak.

A Ptk. 231. §./1/ bek. értelmében a peresfelek a közöttük létrejött szerződést csak közös megegyezéssel módosíthatják. Mint már arra az előzőekben rámutattam a Legfelsőbb Bíróság Polgári kollégiuma a Ptk. rendelkezéseinek megfelelően arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felek a termelési szerződéseket csak közös megegyezéssel módosíthatják. A teljesítési határidőt a felek egyoldalúan nem hosszabbíthatják meg.

Az alperes tagadásával szemben a felperes nem tudta bizonyítani azt, hogy a szerződésben megállapított teljesítési határidőtől számított 30 napon belül az alperest értesítette arról, hogy vele szemben kötbérigényt kíván érvényesíteni.

A Makói Járásbíróság gyakorlatában talákoztam a következő joggal esettel :

A termeltető kötbért köteles fizetni abban az esetben is, ha a termést illetőleg annak a szerződésben meghatározott részét nem veszi át.

A felperes terme lési szerződést kötött az alperesi konzervgyárral 300 q. paradicsom termelésére. Az alperes átvételi kötelezettségének nem tett eleget, nevezetesen csak 151 q paradicsomot vett át. A felperes paradicsom földjén a szerződésben kikötött paradicsom megtermelt, az át nem vett paradicsom lönkrement. A paradicsom átadása, illetőleg átvétele azért nem történt meg, mert az alperes nem biztosított megfelelő mennyiségű göngyöleget az átvételt lebonyolító kisteleki földművesszövetkezet részére és ily módon a felperes által leszerződött paradicsom mennyiségének a felére szállítási beütemezést nem kapott. A kötbérgény bejelentése időben megtörtént. Az alperes a kereset elutasítását kérte, tagadta azt, hogy átvételi kötelezettségének nem tett eleget, hivatkozott arra, hogy az utolsó átvétel október 16-án volt, eddig az időig kellett volna a felperesnek a szerződésben vállalt átadási kötelezettségének eleget tenni. Tagadta azt is, hogy a felperesnek az átadott mennyiségen felüli paradicsom termése lett volna, ugyanis a felperes földjét 70 %-os jégkár érte még június végén.

Nem volt helytálló az alperesnek az a védekezése, ugyanis a kihallgatott tanúk ezt megcáfolták. Az alperes védekezését cáfolja az is, hogy a felperes írásban kérte a paradicsom átvételére nem pedig akadályközléssel élt arra vonatkozólag, hogy a termést a jég elverte. Hivatkozott továbbá arra is a vállalat, hogy a termést nem tudta átvenni, mert az egyik vákuumüstöt javították a paradicsomszezonban és ez termés kiesést okozott, a javítás ideje alatt a paradicsom feldolgozása szünetelt.

Helyesnek tartom a bíróság ítéletét, amikor a konzervgyárat kötbér fizetésre marasztalta. A Ptk. 415. §./1/ bek. b./ alpontja szerint ugyanis is a termeltető kötbért köteles fizetni, ha a termést illetve a termésnek a szerződésben meghatározott részét nem veszi át, vagy késedelmesen veszi át. Az alperesnek az a védekezése, hogy a vákuumüstöt javították nem válhat a termelők kárára, mert egy vállalatnak a holt szezonban kell gondoskodni arról, hogy gépi felszereléseik jó állapotban legyenek, ha

ezt elmulasztja vállalja érte a felelősséget és ne tegye ki a termelőket a bizonytalanság veszélyének. Vagy ha az eset tényleg fennáll éljen akadályértécsítési kötelezettséggel, hogy a termelők másutt tudják értékesíteni áruikat. Nincs jelentősége annak sem, hogy a felperest jégkár érte, mivel a felperes birtokában volt a 300 q paradicsom. Nyilvánvaló, hogy ilyen okok alapján nem lehet indokolni a konzervgyár átvételi késedelmét s kétségbevonni azt, hogy a kötbér követelésre jogalap fennáll.

A Ptk. 415. §. /2/ bek. alapján a termelő kötbért köteles fizetni, ha : 1./ a leszerződött területet a szerződés ellenére nem, vagy csak részben veti, vagy ülteti be. 2./ a vetést engedély nélkül kiszántja, vagy egyéb módon megsemmisíti, illetőleg szándékos magatartása következtében a vetés megsemmisült. 3./ a termést, illetőleg a termésnek a szerződésben meghatározott részét nem adja át, vagy nem teljes egészben adja át a termeltetőnek, 4./ a termést, illetőleg a termésnek a szerződésben meghatározott részét késedelmesen szolgáltatja.

A szerződésből folyó egyéb kötelezettségek kötbérrel való megerősítése jogszabály kifejezett rendelkezése hiányában semmis.

1960. évi 24. tvr. 9. §. minőségi hiba esetén lehetővé teszi a kötbér kikötését, továbbá arra az esetre is szól, ha a termelő elmulasztotta bizonyos közbeeső munkák elvégzését.

A felek a termelési szerződésben kiköthetik, hogy a termelő kötbért köteles fizetni akkor is, 1/ ha a termést, illetőleg annak a szerződésben meghatározott részét olyan minőségi hibával adja át, amely miatt az nem éri el a minőség tekintetében a szerződésben kikötött követelmények legkisebb mértékét sem, 2./ ha nem, vagy nem teljes mértékben végzi el a szerződésben előírt azt a különleges munkát, amely a szerződés szerint a teljesítésnek feltétele.

Az I. bek.-ben szabályozott esetekben a termeltető az átvételt

megtagadhatja és az itt meghatározott kötbér helyett a nemteljesítés, vagy a nem teljes mértékben való teljesítés esetére megállapított kötbér megfizetését követelheti.

Minőségi hiba esetén felmerülhet a kérdés, hogy a minőségi kötbér kihat-e a Ptk. 305. §-ában felsorolt szavatossági jogok érvényesítésére. Véleményem szerint nem hat ki, mivel a hibás teljesítés esetére kikötött kötbér a felet a szerződés szerű teljesítés alól nem mentesíti.

A rendeletben szabályozott és a Ptk-ban foglalt rendelkezések között az a különbség, hogy a Ptk. 415. §. alapján külön kikötés nélkül a jogszabály rendelkezése alapján követelheti a kötbért, addig az 1960. évi 24. tvr. 9. §-a szerint a kötbér érvényesítésénél előfeltétel a kötbérfizetési kötelezettségnek a szerződésbe való befooglalása.

A nem teljesítés miatt követelhető kötbér fizetésének eseteit a Ptk. 415. §./1/ bek. a./, b./, és a /2/ bek. a./ b./ c./ pontja sorolja fel. A nem teljesítés bekövetkezhet lehetetlenülés, vagy a teljesítés megtagadása következtében. Jelentősséggel bír annak az eldöntése, is, hogy a teljesítés elmaradása, a szolgáltatás lehetetlenné válása, vagy a teljesítés jogos ok nélkül való megtagadása miatt következett be.

A kötbér jogi természetéből következik, hogy akkor is jár, ha a félnek kára nem merült fel. A kötbér összeg erejéig az igényt érvényesítő félnek kárát nem kell igazolni. A sérelmet szenvedő fél a kötbért meghaladó kárát érvényesítheti az elévülési időn belül is.

Problematisz az a kérdés, hogy a kötbér érvényesítése és a teljesítés követelése milyen viszonyban áll egymással. A Legfelsőbb Bíróság 789. sz. polgári kollégiumi állásfoglalása szerint a nem teljesítés esetére kikötött kötbér és a szerződés teljesítésére irányuló kötbérigény együttesen nem érvényesíthető.

Véleményem szerint lehetőséget kell adni az illető termeltető vállalatnak arra, hogy szerződés szegés esetén keresetében a meghiusulási

kötbért, vagy a szerződés teljesítésére irányuló igényét együttesen terjessze elő. A termeltető ugyanis a legtöbb esetben nem tudhatja, hogy a szerződés meghiusulása miért következett be. Ha az illető termény a termelő tulajdonában van, akkor ebből köteles teljesíteni, ha pedig nincs, akkor köteles megfizetni a szerződés nem teljesítése esetére kikötött kötbért. A 789-es polgári kollégiumi állásfoglalás ezt a lehetőséget kizárja és nem teszi lehetővé, hogy a termelők a szerződés szerinti teljesítésre vagy a szerződés nem teljesítésére irányuló kötbérigényüket együttesen, vagy vagylagos formában terjesszék elő.

Ha a felek a szerződés teljesítési határidejének módosításában együttesen megállapodtak a szerződés nem teljesítése esetére kikötött kötbérigény a meghosszabított teljesítési határidő elteltével nyílik meg.

Ha a felek az eredeti határidőt annak lejártától számított 30 nap eltelte után hosszabbitották meg, szerződés útján, ez a megállapodás már nem jár a szerződés nem teljesítése iránti kötbérigény érvényesítésével. Ha a felek a termelési és terményértékesítési szerződésben úgy állapodtak meg, hogy a termeltető határozza meg a teljesítésnek a szerződésben meghatározott végső határidőn belüli közelebbi idejét a szerződés nem teljesítése esetére kikötött kötbér iránti igény a teljesítésre kijelölt közelebbi idő elteltével nyílik meg. Ez a rendelkezés a felek kölcsönös megállapodásán alapszik és nem minősül a termeltető egyoldalú akaratkijeletésének.

A kötbér mértékét jogszabályok számszerűen állapítják meg. Ezek tartalmazzak rendelkezéseket a késedelmi kamat mértékére is. Meghatározzák, hogy kötbér összegének kiszámításánál milyen adatokat kell figyelembe venni.

A kötbérigény érvényesítése esetén a mulasztó fél védekezése kétirányú lehet, vagy mentesülni akar a kötbérfizetés kötelezettsége alól, vagy a kötbérösszegének mérséklését kéri.

A kötelezett akkor mentesülhet, ha úgy járt el, ahogy az adott hely-

zetben általában elvárható. Ezt saját magának kell igazolni s bizonyítani kell, hogy a teljesítés érdekében mindent megtett, amit az adott helyzetben a társadalom tagjaitól el lehet várni. Az akadály értesítési kötelezettség elmaradása önmagában - szemben a Ptk. előtti helyzettel - a vétlenség bizonyíthatóságát nem zárja ki.

A Ptk. lehetővé teszi, hogy a bíróság a túlzott mértékű kötbért mérsékelje. Ez általában a teljesítés elmaradásából vagy nem megfelelő, illetőleg késedelmes teljesítéséből származó kárhoz, vagy a teljesítés elmaradása körüli vétkesség fokához viszonyítottan lehet megállapítani. A mérséklés döntő okának olyan körülménynek kell szerepelni, amely a szerződéses kötelezettséggel szoros kapcsolatban van.

A Ptk. 418. §-a szerint, ha olyan körülmény merül fel, melynek következtében a szerződésben vállalt valamely kötelezettség teljesítése előreláthatóan akadályokba ütközik, erről a felek a szerződési feltételek szerint kötelesek egymást értesíteni, kivéve, ha az akadályt a másik félnek a közlés nélkül is ismernie kellett volna. Itt tulajdonképpen a feleket illető együttműködési kötelezettség egyik gyakori problémájáról van szó, amelynek célja a kárelhárítás, kármegelőzés és kárenyhítés. Az akadályértesítés elmaradása a Ptk. rendelkezései szerint ellentétben a hatályonkívül helyezett 1958. évi 17. tvr.-el önmagában nem jár kötbérszankcióval.

Az eset összes körülményeit vizsgálva a kötbér mérséklésére, illetőleg kivételes esetekben a kötbér elengedésére van lehetőség.

Véleményem szerint abban az esetben kell az akadályértesítés elmulasztását a szerződésszegési következmények megállapításánál figyelembevenni, ha a kár az akadályközlés elmaradása miatt következett be, illetőleg a kár az akadályközlés bejelentésével megelőzhető lett volna. Abban az esetben viszont nem, amikor a termelő, illetőleg a termeltető részéről csupán egy adminisztratív aktus maradt el, amelytől függetlenül következett be a kár.

Előleg visszafizetése

A termeltető közreműködési kötelezettségének egyik legfontosabb megjelenési formája az, hogy természetbeni vagy pénzbeli előleget nyújt a termelőnek. Természetbeni előleg általában vetőmagból, műtrágyából és növényvédő szerekből áll. Termelőszövetkezet is részesülhet benne. Pénzbeli előleget csak egyéni termelő részére lehet folyósítani, termelőszövetkezeteknél ezt a MNB által folyósított hitel biztosítja. A természetbeni és pénzbeli szolgáltatásokat a termelő köteles megfelelő időben átvenni és azt rendeltetésszerűen felhasználni, kamatmentesség csak akkor illeti meg a termelőt, ha a pénzbeli előleget rendeltetésszerűen használja fel. Ebben az esetben is beállhat a kamatfizetési kötelezettség, ha a termelő késedelembe esik. Az előleg visszafizetésének módja, hogy a termeltető a szerződés teljesítése után azt a termelőtől levonja. Ha erre nincs lehetőség a termelőnek az előleg értékét vissza kell fizetni.

A Ptk. is magáévá teszi azt az elvet, hogy az előleg kölcsönjellegű, a termelő az előleg visszafizetését nem tagadhatja meg a azon az alapon, hogy az a termés ellenértékéből nem fedezhető. Abban az esetben, ha a termelő termelőszövetkezetbe lépett be és a termelési szerződés teljesítése a termelőszövetkezetre hárult az előleg visszafizetését a termelőszövetkezettel szemben kell érvényesíteni, azonban az előleg visszafizetésére a termelőszövetkezet az évvégi zárszámadásig halasztást kaphat. A szerződés alapján a termelő részére folyósított előleget a termelőszövetkezet az érdekelt termelővel számolja el.

1960. évi 24. tvr. szerint a termelőnek az előleg tartozás megfizetésére szabott határidőt követő 30 napon belül fel kell szólítani a termelőt tartozásának legfeljebb 30 napon belül történő megfizetésére. Ha a termelő ennek nem tesz eleget a követelést haladéktalanul bírósági úton kell érvényesíteni.

Elemi kár miatt bekövetkezett termés kiesések esetén, ha az átdott ellenértékekből az előleg tartozás nem fedezhető, a következő gazdasági évre kötött termelési szerződésből kell kielégíteni az előleg tartozást, ha ebből sem rendezhető bírósági úton kell az előleg igényt érvényesíteni. Ha a következő gazdasági évre nem köt szerződést, akkor a teljesítési határidőt követő 6 hónap végéig halasztást kaphat.

A termelési szerződések megkötésével és teljesítésével kapcsolatos jogszabályi anyag és bírói gyakorlat tanulmányozása annak megállapítását teszi jogossá, hogy a népgazdaság egésze szempontjából igen fontos, a szolgálati szerepet aktívan megvalósító jogi eszközről van szó. Az intézmény fontosságát a legközvetlenebbül érdekelték nagymértékben felismerték, joggal állítható, hogy a termelhető és a termelői oldalon egyaránt szívesen alkalmazott, népszerű jogintézményről van szó.

A mezőgazdaság szocialista fejlődésében bekövetkezett öröndetes és nagyarányú változás természetesen nem marad hatástalan a jogintézmény funkcióira sem, bizonyos hogy a jogalkotásnak és a jogalkalmazásnak - ezek nyomán pedig a tudományos munkálkodásnak is - most már döntően a mezőgazdasági termelészövetkezetek termelési szerződéseire kell a figyelmet fordítani és a mezőgazdaság szocialista fejlődését leginkább szilárdító, erősítő jogi eszközök kimunkálásán kell tetevé - kenekednie.

I r o d a l o m :

1. Medve Zsigmond : A mezőgazdasági termelési szerződések a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1957.

2. Kemenes B. : Medve Zsigmond : A mezőgazdasági termelési szerződések a gyakorlatban, Jogtudományi Közöny, 1957. XII. évf. 7-9 sz. 323-332. l.

3. A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. 1959. évi IV. tv.

4. A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének életbeléptető jogszabálya, 1960. évi II. sz. tvr.

5. Bolgár Ptk.

6. Csehszlovák Ptk.

7. 1958. évi 27 sz. tvr. A termelési és terményértékesítési szerződésekről.

8. 24/1960/. V. hó 10/ Korm. sz. rendelet. A szerződéses növénytermelés, állatnevelés és hizlalás, valamint a terményértékesítés egyes kérdéseinek szabályozásáról.

9. 13/1959/III. hó 15/Korm. sz. rendelet. A mezőgazdasági termelészövetkezetekbe belépő termelők szerződéses kötelezettségének rendszeréről.

10. Polgári Jogi jegyzet Kötelmi jog, különös rész, Kiadja Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Bp. 1959. Szerk. Eörsy Gyula.

11. Mezőgazdasági termelészövetkezeti jog. Kiadja Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Bp. 1960. Szerk. Nagy László.

12. Szovjet Polgári Jog. Kiadja Jogi és Államigazgatási Könyv és Folyóirat Kiadó, Bp. 1952. Szerk. D. M. Genkin.

13. A Legfelsőbb Biróság polgári kollégiumi állásfoglalásai. 501, 719, 789. Birósági határozatok.

14. Vázlat «A termelési és terményértékesítési szerződésekből származó jogvitákhoz». Igazságügyi Minisztérium Oktatási Csoport.